

5. Мачуга Н. Проблеми становлення медичного страхування в Україні / Н. Мачуга // Банківська справа. – 2000. – № 5. – С. 23-24.
6. Педченко Т. Соціально-економічні умови запровадження в Україні загальнообов'язкового державного соціального медичного страхування / Т. Педченко // Вісник Української Академії державного управління при Президенті України. – 2003. – № 2. – С. 393-400.
7. Стадниченко А. В. О медицинских реформах в Украине / А. В. Стадниченко [Электронный ресурс]. - Режим доступа : http://zhurnal.lib.ru/h/hmelxnicki_s_i/omedicinskihreformahwukraine.shtml.
8. Хмельницький С. И. Медицинская реформа в Украине / С. И. Хмельницький [Электронный ресурс]. - Режим доступа : http://hospital_sem@mail.ru.

Анотація

Досліджено досвід розвинених країн світу щодо практичного впровадження медичного страхування. Виокремлено позитивні та негативні риси добровільного та обов'язкового медичного страхування. Визначено чинники, які заважають впровадження добровільного медичного страхування в Україні. Запропоновано заходи, які дозволять в Україні запровадити змішану систему медичного страхування.

Ключові слова: змішана система, добровільне медичне страхування, обов'язкове медичне страхування, застраховані, приватні страхові компанії, населення, послуги.

Аннотация

Исследован опыт развитых стран мира по практическому внедрению медицинского страхования. Выделены положительные и отрицательные черты добровольного и обязательного медицинского страхования. Определены факторы, которые препятствуют внедрению добровольного медицинского страхования в Украине. Предложены мероприятия, направленные на внедрение в Украине смешанной системы медицинского страхования.

Ключевые слова: мешаная система, добровольное медицинское страхование, обязательное медицинское страхование, застрахованные, частные страховые компании, население, услуги.

Annotation

Developed countries` practical experience in the field of medical insurance implementation is examined. Positive and negative features of the obligatory medical insurance are emphasized. Factors that hinder optional medical insurance implementation in Ukraine are determined. Instruments of the mixed medical insurance implementation in Ukraine are proposed.

Keywords: mixed system, voluntary health insurance, compulsory health insurance, insured person, private insurance company, population, services.

УДК 631.56:633.71

**Бялковська Г.Д.,
к. е. н., завідувач науково-технологічного
відділу тютюництва
Тернопільської державної сільськогосподарської
дослідної станції Інституту кормів та
сільського господарства Поділля НААН України**

КРИЗА ТЮТЮННИЦТВА ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ

Постановка проблеми. Економічна криза сільського господарства України, яка почалася близько 20 років тому, особливо глибоко вразила такі галузі сільського господарства, як тютюництво, хмелярство, льонарство, картоплярство, овочівництво та скотарство. Виробництво тютюну за цей період різко знизилось за рахунок скорочення площ тютюнових плантацій та майже подвійного зниження урожайності. В 1995 – 1998 рр. тютюнове виробництво з високоприбуткового перетворилося на збиткове. Великі аграрні підприємства повністю перестали займатись вирощуванням тютюну, в результаті чого втратили роботу десятки тисяч українських селян. Основними виробниками тютюнової сировини на даний час залишаються власники особистих підсобних господарств.

Через диспаритет цін, розлад сформованих економічних, виробничих і технологічних зв'язків між ланками тютюнового підкомплексу, відсутність державної підтримки ситуація в галузі тютюництва

набула катастрофічного характеру – виробництво тютюну опустилося до критичної точки, після чого настає повний розвал галузі.

У зазначених умовах актуальним є пошук шляхів удосконалення економічного механізму формування та функціонування ринку тютюну з метою підвищення конкурентоспроможності вітчизняної галузі тютюництва, зокрема розв'язання переліку питань щодо забезпечення розширення площ насаджень, зростання врожайності тютюну та поліпшення його якості, підвищення економічної ефективності тютюнової галузі, удосконалення економічних відносин між суб'єктами ринку тютюну.

Наявність сприятливих природно-кліматичних умов для вирощування тютюну, забезпеченість трудовими ресурсами та науковим потенціалом (кваліфіковані кадри, наукові школи, унікальні вітчизняні технології) в тютюносіючих областях України є незаперечним доказом доцільності розвитку тютюництва.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженнями економіки виробництва тютюну займалися П.Дубінов, І.Жадан, Є.Ковба, І.Лукінов, А.Чайковський, А.Стельмашук в Україні, А. Вилку в Молдавії, А.Ісаєв в Росії. У їхніх працях розкрито економічний аспект функціонування галузі тютюництва в основних тютюносіючих районах бывшего Радянського Союзу. В процесі вивчення проблем раціонального розвитку та економічної ефективності тютюництва, економісти-аграрники розглядали розвиток цієї галузі у господарствах з колективною та державною формою власності. Дослідження ринку тютюну та тютюнових виробів на сучасному етапі належать Михайлову Є.А. [7; 8]. Огляд літературних джерел засвідчує недостатнє вивчення кризового стану тютюнової галузі України, а також умов її функціонування в ринковому середовищі.

Нагальна потреба у терміновому відродженні тютюнового виробництва вимагає розширення наукових досліджень щодо забезпечення ефективного ведення галузі, що на сьогодні робить цю проблему особливо актуальною.

Постановка завдання. Метою дослідження є розкриття проблем тютюнової галузі, причин виникнення, а також – шляхи та способи їх розв'язання. На основі аналізу розвитку тютюництва в Україні - визначення шляхів підвищення економічної ефективності галузі у найближчій перспективі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Україна може бути однією із провідних європейських держав - виробників високоякісної тютюнової сировини. Вирощування тютюну в Україні має чотирьохсотрічну історію. За історичними даними, поява тютюну на українській землі відноситься до початку XVII століття. Спочатку його вирощували на півдні України, а згодом він став широко розповсюдженою культурою. Перша тютюнова плантація була посаджена у селі Охтирка, що розташована на території сучасної Харківської області, у 1716 році. Тут же було збудовано за наказом Петра I першу в Російській імперії «тютюнову мануфактуру».

Особливого розвитку вирощування тютюну в Україні набуло за часів Катерини II. У 1762 році імператриця скасувала тютюновий відкуп в Україні та зініціювала масове вирощування високосортного тютюну з американського насіння [6]. Українське селянство ознайомилося з виробництвом, швидко оцінило його значення для економіки свого господарства – зростали площі під тютюном. До початку Великої Вітчизняної війни у 1940 році площі посадки тютюну в Україні становили 20,2 тис. гектарів, з якої було зібрано 17,8 тис. тонн тютюну (табл.1).

Таблиця 1

Динаміка виробництва тютюну в Україні [2]

Роки	Зібрана площа, тис. га	Урожайність, ц/га	Валовий збір, тис. ц			
			усі категорії господарств	у тому числі		
				с-г. підприємства	фермерські господарства	господарства населення
1940	20,2	8,8	178	178	–	–
1951-1960	24,3	7,4	181	181	–	–
1961-1970	25,3	10,6	268	268	–	–
1971-1975	26,7	10,7	286	286	–	–
1981-1990	18,0	10,4	187	187	–	–
1991-1995	6,9	10,0	69	69	–	–
1996-2000	2,42	7,1	17,2	17,2	–	–
2001-2005	1,72	8,8	1,64	0,93	0,15	0,56
2006	0,48	7,2	0,34	0,14	–	0,2
2007	0,23	6,8	0,16	0,03	–	0,13
2008	0,22	7,2	0,16	0,04	–	0,12
2009	0,12	9,0	0,11	0,03	–	0,08
2010	0,28	11,4	0,32	0,18	–	0,14
2011	0,23	13,6	0,31	0,18	–	0,13

Джерело: Власна розробка автора, розраховано за даними офіційного сайту Держкомстату України – <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Після Другої світової війни було зроблено все можливе, щоб відновити на землях України знищене війною тютюнове господарство. Розширювались площі посадки тютюну в старих і нових районах тютюництва, встановлювались премії - надбавки за високі врожаї тютюну та махорки. Завдяки цьому довоєнного обсягу виробництва тютюнової сировини було досягнуто у 1952 р., протягом 1955–1982 рр. в Україні спостерігається постійне збільшення валового збору тютюну.

Однак цього виявилось недостатньо для забезпечення промисловості вітчизняною сировиною, у зв'язку з чим було поставлено завдання повного забезпечення потреб підприємств переробної тютюнової промисловості сировиною власного виробництва. Починаючи з урожаю 1962 р., ціни на заготовлений сухий лист були підвищені в середньому на 26,5%, при цьому на вищі товарні сорти більше ніж на решту. Якщо в 1952 р. закупівельна ціна 1т тютюнової сировини в середньому дорівнювала 720 крб., то в 1962 р. вона збільшилася більше ніж у 2 рази і досягла 1739 крб., в 1965 р. - 1901 крб. Все це позитивно відображалось на рентабельності тютюництва. Виробництво тютюнової сировини в 1961 – 1965 рр. збільшилося на 28,4% в порівнянні із попереднім п'ятиріччям, а в 1966 – 1970 рр. - ще на 13,4%. За 1971 – 1975 рр. спостерігається незначний спад у тютюнової галузі - при зменшенні площі посадки на 0,3 тис. га та урожайності на 0,3 ц/га - виробництво тютюнового сухого листу знизилось на 1,1 тис.тонн. В загальному з 1950 – 1954 рр. по 1975 р. валові збори тютюну збільшилися вдвічі - з 14,8 тис.тонн до 29,5 тис.тонн при розширенні посівних площ з 23,4 тис. гектарів до 25,1 тис. гектарів. За цей період урожайність зросла на 5,1 ц/га - з 6,0 ц/га у 1950 – 1954 рр. до 11,1 ц/га у 1975 р. Значного росту рівня урожайності вдалося досягти внаслідок вдосконалення агротехніки вирощування тютюну, покращення організації праці і більш ширшого застосування техніки на різних технологічних процесах. В 1981 – 1985 рр. відбулося різке зниження площ насаджень тютюну, а саме: на 5,9 тис.га або на 22,3% в порівнянні з 1975 р. і при урожайності 7,8 ц/га зібрано 16,1 тис. тонн.

Високий урожай тютюну було зібрано ще у 1987 р. - при площі насаджень 18,3 тис. гектарів і урожайності 15,5 ц/га валовий збір становив 28,2 тис. тонн. Обвального спаду тютюнова галузь зазнала в 1989 році, коли вперше за всю історію тютюництва України було зібрано 13,2 тис. тонн тютюну або на 39,2% менше ніж у попередньому році, а вже з 1991р. зниження виробництва тютюну стало катастрофічним. В 1999 р. вперше за декілька останніх років відмічається зростання площ насаджень тютюну у господарствах суспільного сектору, урожайності та валового збору тютюну: тютюнові плантації зросли на 0,3 тис.гектарів або на 16%, урожайність з 4,2 ц/га в 1998 р. до 7,0 ц/га в 1999 р., а виробництво тютюнової сировини на 0,4 тис.тонн або на 40% до попереднього року [2].

Основні регіони тютюництва розкинулись у басейні Дністра і його приток - Придністров'я (Тернопільська, Івано-Франківська, Хмельницька, Вінницька, Чернівецька та Одеська області), у Закарпатській долині і Криму. У Придністров'ї та Закарпатті вирощують скелетну сировину, в Криму - ароматичну та напівароматичну.

У роки стабільного виробництва тютюну в Україні основними його виробниками були: Тернопільська область - виробляли (близько 35%) всього урожаю тютюнового сухого листу, Закарпатська область (15-18%), АР Крим (17–18%). У Вінницькій області вирощували близько 5 - 6% тютюнової сировини, Івано-Франківській - 9-12%, Одеській – (2,5%), Хмельницькій (6-7%) і Чернівецькій – (3–3,5%) (табл. 2).

Зараз ми втратили унікальні зони вирощування ароматичних і напівароматичних тютюнів в Криму, тютюну сорто типу Соболюський у Закарпатті, різке зменшення тютюнових плантацій відбулося і в Придністров'ї.

Виробництво сигарет в Україні (в середньому 95-115 млрд. штук щорічно) вимагає 60-70 тисяч тонн тютюнової сировини, яка імпортується. Протягом 2010–2011 рр. в Україні господарствами всіх форм власності вироблено 310–320 тонн тютюну (табл. 1), що забезпечує потреби галузі на 0,5%. Тютюництво опинилося у тривалій економічній кризі.

Протягом останніх років спостерігається різке скорочення виробництва тютюну також у світі, тому зарубіжні тютюнові компанії, що працюють на ринку України, проявляють підвищену зацікавленість до вирощування тютюну на українських землях. Сигаретні фабрики України можна зацікавити лише високоякісною, конкурентоспроможною тютюновою сировиною. Проблема вирішується наявністю сортів і гібридів тютюну української селекції, що за своєю продуктивністю і якістю не поступаються зарубіжним аналогам.

Нами розраховано нормативну потребу в тютюнової сировини для забезпечення виробництва сигарет в Україні. В 1996 році для виробництва 45 млрд. сигарет було використано 41 тис. тонн тютюнової сировини (виробництво + імпорт – експорт), або майже 1 грам на сигарету. В 2011 р. – 60,1 тис. тонн тютюнової сировини було використано для виробництва 95,4 млрд. сигарет, або лише 0,63 грама на сигарету (табл.3). Тобто в Україні, як і в інших країнах, сигарети стають легшими.

Враховуючи те, що більшу частину ринку тютюнових виробів в Україні складають відносно недорогі сигарети типу «Прилуки особливі» та «Прима» для виробництва яких повністю підійшла б тютюнова сировина, вироблена в Україні, але українського тютюну хронічно не вистачає. Тютюництво України знаходиться на межі повного знищення.

Таблиця 2

Виробництво тютюну основними тютюносійними зонами України [2]*

Області України	В середньому за 1971 – 1975 рр.		В середньому за 1986 – 1990 рр.		В середньому за 1991 – 1995 рр.		В середньому за 1996 – 2000 рр.	
	тис. тонн	% до загального	тис. тонн	% до загального	тис. тонн	% до загального	тис. тонн	% до загального
I регіон - Придністров'я, в т.ч.:	18,2	63,6	12,9	64,3	4,4	63,7	1,5	53,5
Вінницька	1,8	6,3	1,1	5,5	0,5	7,2	0,2	7,1
Івано - Франківська	2,8	9,8	2,4	11,9	1,0	14,5	0,3	10,7
Одеська	0,7	2,4	0,5	2,5	0,6	8,7	0,2	7,1
Тернопільська	10,0	34,9	6,9	34,4	1,6	23,2	0,6	21,5
Хмельницька	2,0	6,9	1,4	7,0	0,5	7,2	0,1	3,6
Чернівецька	0,9	3,4	0,6	3,0	0,2	2,9	0,1	3,6
II регіон - Закарпаття	5,1	17,8	3,7	18,4	1,3	18,3	0,4	14,3
III регіон - Крим	5,3	18,6	3,5	17,3	0,9	13,3	0,3	10,7
Всього по основних тютюнових регіонах	28,6	100	20,1	100	6,6	95,3	2,2	78,6
Республіканські організації	-	-	-	-	0,3	4,7	0,2	7,1
Інші області України	-	-	-	-	-	-	0,4	14,3
Разом в Україні	28,6	100	20,1	100	6,9	100	2,8	100

Джерело: Власна розробка автора за даними річних звітів колективних та державних сільськогосподарських підприємств за період 1971 – 2000 рр.

* Починаючи з 2001 року, у річних звітах сільськогосподарських підприємств відсутня графа «Тютюн» і разом з нею – інформація про виробництво тютюну, що унеможливило провести відповідний аналіз за період 2001-2012 рр.

Таблиця 3

Розрахунок нормативної потреби в тютюновій сировині для виробництва тютюнових виробів в Україні за роками

Показники	Рік						
	1996	2000	2005	2007	2009	2010	2011
Виробництво сигарет, млрд. шт.	44,9	58,8	120,1	128,6	114,4	102,1	95,4
Розрахунок потреби в сировині, тис. т	41,0	52,9	96,1	80,9	72,1	64,3	60,1
Виробництво тютюну в Україні, тис. т	4,1	3,0	0,49	0,16	0,11	0,32	0,31
Частка українського тютюну до потреби сировини, %	10	5,7	0,5	0,2	0,2	0,5	0,5

Джерело: Розраховано автором за даними офіційного сайту Держкомстату України – <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Разом із тим, ще є передумови для того, щоб врятувати і відродити цю галузь: є спеціалісти та робітники, які зберігають багатовікові традиції виробництва тютюну. До того ж Україна має сприятливі природно-кліматичні умови для її розвитку. Тому насамперед слід відповісти на два запитання: чи є перспективи розвитку тютюництва в Україні та які вони, а також, що потрібно зробити для її відновлення на новій перспективній основі.

Обґрунтовуючи перспективи розвитку окремих галузей сільського господарства України, потрібно виходити як із загальних критеріїв, що визначають розвиток сільського господарства й усієї економіки, так і здійснювати диференційований підхід до них.

Тютюнова сировина має важливе народногосподарське значення. Тютюн, в першу чергу, вирощують для одержання сухого листа, з якого виготовляють високоякісні тютюнові вироби – сигарети, сигари і т.д. Крім того, нікотинові препарати можна широко використовувати в сільському господарстві для боротьби з шкідниками (нікотин – сульфат), тютюновий пил (відходи при переробці тютюнової сировини) – для обкурювання садів від яблуневої медуниці. Нікотинову кислоту раніше використовували для одержання кордіаміну – препарату, що стимулює і регулює діяльність серцевого м'яза людини. Із стебел тютюну можна виготовляти папір та картон. Тютюнове масло, яке можливо одержати із насіння тютюну, придатне для виробництва лаків та мила. У 70-х роках на новосибірській фабриці «Северное сияние» із тютюнового масла виготовляли духи екстра – класу «Чорное домино». Плануючи розвиток тютюництва, слід враховувати, що тютюн насамперед є сировиною для виробництва тютюнових виробів.

Ознайомившись з історією розвитку тютюництва в нашій країні, вважаємо за необхідне запропонувати такі основні напрями виходу тютюнової галузі України з кризи.

1. Державна підтримка та матеріальне стимулювання тютюновиробників.

Насамперед необхідно дати відповідь на запитання, чому в складних сучасних економічних умовах галузь тютюництва на відміну від інших галузей рослинництва, наприклад таких, як зерновиробництво, скоротила до мінімуму свої розміри? Чому тютюносіючі господарства відмовляються вирощувати тютюн, замінюючи його іншими культурами? Відповідь очевидна. Вирощування тютюну супроводжується трудомістким технологічним процесом. І дуже важко досягти такого рівня собівартості 1 ц тютюнової сировини, який би був меншим за рівень цін, що склався на ринку цієї продукції. Тому підтримка держави дуже потрібна. За всю історію існування України, як самостійної держави, урядом було розроблено ряд постанов, направлених на стимулювання таких галузей сільського господарства, як хмелярство та льонарство. Для галузі тютюництва було прийнято закон про обов'язкове використання певної частки українського тютюну в сигареті, але жодних коштів на підтримку цієї галузі з боку держави виділено не було.

Тютюництво, як трудомістка галузь сільського господарства, має надзвичайно важливе значення для створення і збереження робочих місць в тютюносіючих регіонах України. При наявності тільки 10 гектарів тютюну забезпечується цілорічна трудова зайнятість 18–22 робітникам – це в свою чергу підкреслює соціально-економічну значущість тютюнової галузі та посилює конкурентоспроможність даної культури для розвитку сільського господарства України.

Виробництво сигарет в нашій державі організоване на імпортованій тютюновій сировині невисокої якості, яка завозиться з Китаю, Італії, Греції, США, Індії та Бразилії. Для ліквідації засилля імпорту тютюну доцільно підвищити ставки імпортного мита на сировину.

Державна підтримка дасть можливість значно підвищити в сучасних умовах конкурентність української тютюнової сировини на світовому ринку, а галузі – зберегти сировинну базу й одержати значний імпульс для ефективного розвитку.

2. Збільшення посівних площ під тютюном, підвищення врожайності та якості тютюнової сировини. Проаналізувавши динаміку врожайності тютюну в Україні за останні 56 років, спостерігаємо цікаву тенденцію розвитку даного показника. Низький рівень середньої врожайності зафіксовано в 1955 – 1960 рр. – 8,5 ц/га, в 1996 – 2000 рр. – 7,1 ц/га та 2006 – 2010 рр. – 8,5 ц/га. Підвищення врожайності відбувалося протягом 1966 – 1970 рр. - з 8,5 ц/га до 11 ц/га, у 1986 – 1990 рр. – з 7,8 ц/га до 13,1 ц/га [2]. У 2011 році врожайність тютюну становила 13,6 ц/га, що на 5,5 ц/га вище від попереднього періоду (див.табл.2).

Підвищення економічної ефективності тютюнового підкомплексу вимагає покращення якості тютюнової сировини, оскільки погіршення якості призводить до зниження прибутковості галузі. Найвагомим фактором поліпшення якості тютюнової сировини та підвищення врожайності є впровадження у виробництво нових перспективних високоврожайних сортів тютюну української селекції: Берлей 38, Тернопільський 14, Тернопільський перспективний, Галицький оригінальний та інших сортів, адаптованих до природно-кліматичних умов тютюносіючих областей України. Запровадження й дотримання ресурсощадних технологій його вирощування. Всебічна оцінка технології виробництва тютюну, її окремих операцій та їхнього впливу на ефективність тютюництва дала можливість виділити основні фактори підвищення інтенсивності й ефективності тютюництва. Це – сорт, сівозміна, спосіб обробітку ґрунту, використання хімічних засобів боротьби із шкідниками і хворобами, використання сучасної сільськогосподарської техніки.

4. Поліпшення інтегрованих зв'язків між виробниками та переробниками тютюнової сировини. Економічна ефективність тютюнового підкомплексу в ринкових умовах значною мірою знизилася через недостатній розвиток інтеграції виробництва і переробки тютюну, відсутність економічно обґрунтованих взаємовигідних відносин між виробниками й переробниками тютюнової сировини. З переходом до ринкових відносин розвиток інтеграційних процесів у тютюновому підкомплексі призупинився через монопольне становище тютюново-ферментаційних заводів та сигаретних фабрик, котрі мали чітко визначену сировинну зону, диктували свої умови щодо обсягів, терміну продажу сировини, її якості та рівня цін на неї. Тютюново-ферментаційні заводи (ТФЗ) та сигаретні фабрики поставили власні корпоративні інтереси над інтересами партнерів з виробництва тютюнової сировини, знижували ціни на неї порівняно з фактичними витратами і необґрунтовано забирали доходи сільськогосподарських виробників тютюну.

Нами проведено дослідження системи розподільних відносин між учасниками тютюнового підкомплексу: в структурі витрат на 1т тютюнової сировини частка сільськогосподарського виробника становить 38,1%, тютюново - ферментаційного заводу – 16,0%, виробника сигарет – 45,9 %, то ціна розподіляється зовсім інакше: сільськогосподарським підприємствам – 19,8 %, ТФЗ – 24,2 %, виробнику сигарет – 56,0% [2]. Якщо врахувати ще й термін оборотності капіталу у процесі вирощування тютюну, який триває 8–9 місяців, процесом первинної обробки на ТФЗ і виготовлення сигарет, що триває 2–3 місяці, то село залишається в черговий раз у великому програві.

3 метою досягнення паритетного розвитку і прибутковості всіх суб'єктів тютюнового підкомплексу необхідно вдосконалювати економічні взаємовідносини у сфері виробництва тютюнової сировини та її переробки. Співвідношення цін на тютюн і кінцеву продукцію має відображати реальний рівень достатньої ефективності взаємопов'язаних виробництв, відповідати якості їх продукції, бути узгодженим з належним рівнем споживання та платоспроможністю населення. Виходячи з цього, формування цін повинно здійснюватись за принципом ціни виробництва і концепції паритету доходу, тобто у сільському господарстві чистий прибуток і прибутковість (частка прибутку в ціні на тютюн) мають бути такою, як і в інших взаємопов'язаних сферах економіки.

Висновки з проведеного дослідження. Україна має можливість для відродження тютюнового виробництва в кількості 30–35 тис. тонн тютюну, підвищення конкурентоспроможності та забезпечення потреб внутрішнього ринку і формування експортних ресурсів для відновлення своєї ніші на зовнішньому ринку тютюну. Цьому сприяє її географічне положення, кліматичні умови, наявність значних площ родючих земель і кваліфікованих трудових ресурсів – тютюноводів.

Відродження тютюництва, нарощування обсягів виробництва, що були на початку 90-х років минулого століття, а також підвищення ефективності вирощування тютюну можливе за рахунок таких головних факторів: державна підтримка галузі, збільшення посівних площ, підвищення врожайності, покращення якості тютюнової сировини, поліпшення інтегрованих зв'язків між виробниками та переробниками тютюнової сировини.

Державна повинна забезпечити підтримку тютюнового виробництва. Враховуючи, що вирощування тютюну дає можливість створити нові робочі місця серед сільського населення в державі, влада повинна в цих нелегких економічних умовах вишукувати резерви в Державному бюджеті для підтримки тютюництва за рахунок коштів акцизного збору від сигарет та імпортного мита на тютюнову сировину.

Об'єднавши зусилля влади, тютюновиробників, сигаретних фабрик, заготівельних організацій та науковців, необхідно зробити все для того, щоб відродити тютюнову галузь. Розвиток тютюництва забезпечить робочими місцями з достойною зарплатою і пенсією тисячі українських селян.

Бібліографічний список

1. Бялковська Г.Д. Розвиток тютюництва в Україні / Г.Д. Бялковська // Економіка АПК. – 1999. – № 9. – С. 36–41.
2. Бялковська Г.Д. Організаційно – економічний механізм раціонального розвитку і підвищення ефективності тютюництва (на прикладі тютюносійних господарств Придністров'я України). Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук : спеціальність 08.07.02 – економіка сільського господарства і АПК / Г.Д. Бялковська. – 2002. – 205 с.
3. Бялковська Г.Д. Шляхи відродження тютюництва в Тернопільській області / Г.Д. Бялковська // Збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції "Невідкладні заходи із завершення реформування АПК і зростання його ефективності шляхом трансферу інновацій". Частина 1. Тернопіль, 2008. – С. 20–26.
4. Бялковська Г.Д. "Ринок тютюну в Україні та перспектива його розвитку" / Г.Д. Бялковська // Газета "Вісник Фермер України" – 2009 р. – № 5–6. – 1–31 березня.
5. Бялковська Г.Д. Концептуальні засади розвитку тютюництва в Україні / Г.Д. Бялковська // Всеукраїнський науково-виробничий журнал "Інноваційна економіка". – 2011, № 2. – С. 219–222.
6. Історія тютюну в Україні // веб-сторінка «British American Tobacco в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bat.ua>
7. Михайлов Є.А. Аналіз ринку тютюну в Україні / Є.А. Михайлов // Міжнародний науково-виробничий журнал «Економіка АПК». – 2006, № 11. – С. 94–98.
8. Михайлов Є.А. Сучасний стан тютюнового підкомплексу України / Є.А. Михайлов // Науковий вісник Національного аграрного університету. – К., 2006. – Вип. 97. – С.126–128.
9. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
10. Сільське господарство України за 2008 р.: [статистичний щорічник]. – К. : Держкомстат України, 2008. – 572 с.
11. Тютюн. Вирощування. Переробка. Підручник для студентів і викладачів вищих сільськогосподарських закладів освіти II - IV рівнів акредитації та спеціалістів у галузі тютюництва / Ковтуник І.М., Гончарук З.Я., Стельмащук А.М. та ін. – Кам'янець–Подільський: Абетка, 2001. – 292 с.

Анотація

Розкрито проблеми тютюнової галузі, причини виникнення, а також – шляхи та способи їх розв'язання. На основі аналізу розвитку тютюництва в Україні - показано основні напрями виходу тютюнової галузі України з довготривалої кризи, визначено головні фактори підвищення економічної ефективності галузі в найближчій перспективі: державна підтримка галузі, збільшення

посівних площ, підвищення врожайності, покращення якості тютюнової сировини, поліпшення інтегрованих зв'язків між виробниками та переробниками тютюнової сировини.

Ключові слова. Тютюнова сировина, ринок тютюну, площі посадок тютюну, врожайність, валовий збір, ціни на тютюн, конкурентоспроможність, ефективність тютюництва.

Аннотація

Раскрыты проблемы табачной отрасли, причины их возникновения, а также пути и способы их разрешения. На основе анализа развития табаководства в Украине – определены пути повышения экономической эффективности отрасли в ближайшей перспективе: государственная поддержка отрасли, увеличение площадей посадки, рост урожайности, улучшение качества табачного сырья, улучшения интегрированных связей между производителями и переработчиками табачного сырья.

Ключевые слова. Табачное сырье, рынок табака, площади посадок табака, урожайность, валовой сбор, цены на табак, конкурентоспособность, эффективность табаководства.

Annotation

The problems of tobacco industry are determined, as well as ways and means of solving them. Main ways out of long term crisis of tobacco production in Ukraine, based on the analysis of tobacco industry, are shown; the key factors of increasing economic efficiency in this sector of industry in the near future are identified: government support, increasing acreage, increasing productivity, improving the quality of raw tobacco, improving intergrated relations between producers and processors of raw tobacco.

Key words: Raw tobacco, the tobacco market, the area planted tobacco yield, yield, prices for tobacco, competitiveness, efficiency of tobacco production.

УДК 336.77

Сороківська О.А.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту
у виробничій сфері,
Тернопільський національний технічний
університет імені І. Пулюя,
Турська Н.В.,
к.е.н., старший інспектор відділу міжнародних зв'язків,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені В. Гнатюка

ЕКОНОМІЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ ДИНАМІКИ ТА ТЕНДЕНЦІЙ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Розвиток підприємств малого бізнесу є неможливим без ефективного залучення фінансових ресурсів. Основними законодавчими актами, що декларують підтримку фінансового забезпечення малого бізнесу у загальнодержавному масштабі є Закони України «Про національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні» та «Про державну підтримку малого підприємництва». Проте більшість положень цих законодавчих актів так і залишається на рівні декларативних постулатів, тому сподіватись на реальну підтримку з боку держави малі підприємства, на жаль, не можуть. Міжнародні фінансові організації також долучаються до Програм фінансування малого бізнесу в Україні. На сьогодні функціонує ряд проектів за спільною участю Європейського банку реконструкції та розвитку [1], Світового банку, Німецького банку реконструкції та Агентства США з міжнародного розвитку. Ці проекти спрямовані на здійснення фінансової підтримки малого бізнесу в Україні, проте обсяги фінансування цього сектору є досить незначними у порівнянні із наявною потребою. Зважаючи на значні бюрократичні перешкоди при отриманні фінансових ресурсів із державних цільових фондів, малі підприємства часто надають перевагу співпраці із банківськими структурами. Тому дуже важливою на сьогодні є проблема організації ефективної співпраці вітчизняних банків та підприємств малого бізнесу, виявлення основних переваг і загроз банківського кредитування підприємницької діяльності.